

Андрусяк Ганна Миколаївна,
доцент кафедри кримінального права і
процесу Волинського національного
університету імені Лесі Українки, кандидат
юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМАНДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФОРМІ ВІДДАННЯ НАКАЗУ КОМАНДИРОМ У СТАТТЯХ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

Концепція командної відповідальності закріплена в п. 2 ст. 86 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.07.1977. Згідно з цією концепцією «той факт, що порушення Конвенцій і цього Протоколу було вчинене підлеглою особою, не звільняє її начальників від кримінальної або дисциплінарної відповідальності в разі, якщо вони знали, що мають у своєму розпорядженні інформацію, яка повинна була б надати їм можливість дійти висновку в обставині, що існувала на той час, що така підлегла особа вчиняє або має намір вчинити подібне порушення, і якщо вони не вжили всіх практично можливих заходів у межах своїх повноважень для відвернення або перепинення цього порушення».

Ознайомлення з чинним КК дозволяє зробити висновок, що в ньому окремі статті Особливої частини КК, в яких передбачається

кримінальна відповідальність за злочини міжнародно-правового характеру, у т.ч. за воєнні злочини, містять вказане діяння.

Так, у ч. 2 ст. 146-1 КК встановлено відповідальність за видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, або невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та неповідомлення компетентних органів про злочин. Йдеться про вчинення таких дій, що охоплюються насильницьким зникненням, тобто про арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування.

Альтернативною формою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 438 КК, є видання наказу про порушення законів та звичаїв війни. В інших статтях Особливої частини КК така форма суспільно небезпечного діяння не передбачена.

Між формулюваннями ч.2 ст. 146-1 та ч. 1 ст. 438 КК вбачаються певні відмінності, оскільки у першому випадку йдеться про *видання* наказу або розпорядження про насильницьке зникнення людини, а в іншому – про *віддання* наказу про порушення законів та звичаїв війни.

Ураховуючи значення в українській мові дієслів, від яких утворено ці віддієслівні іменники, «видання» передбачає вихід, випуск у світ наказів або розпоряджень про насильницьке зникнення, їх офіційне оголошення, тоді як «віддання» наказу або розпорядження в контексті ст. 438 КК означає командувати, наказувати що-небудь робити, виконувати. Тобто, більшою мірою відповідає суті суспільно небезпечного діяння, закладеного у конвенціях міжнародного гуманітарного права, термін «віддання наказу або розпорядження». Видання ж їх зумовлюватиме встановлення письмової форми оформлення наказів про насильницьке зникнення, що вбачається недоцільним та викривленим варіантом імплементації міжнародних договорів.

Водночас в іншій частині формулювання суспільно небезпечного діяння, що аналізується, у ч. 2 ст. 146-1 КК має більш позитивний контекст, оскільки у ній названо адресанта, який видав наказ, а саме керівника, а також адресата – його підлеглого.

Звертаємо увагу й на те, що у ч. 2 ст. 146-1 КК більш точно виписано й саме суспільно небезпечне діяння, яке включає фактично дві форми. Йдеться не лише про видання наказу чи розпорядження про насильницьке зникнення, а й про невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, його підлеглими

заходів для їх припинення та неповідомлення компетентних органів про злочин.

Тобто, у цьому формулюванні мовиться про потурання керівником вчиненню злочинів підлеглими (т. зв. «невжиття заходів»).

Саме таке формулювання суспільно небезпечних діянь керівників (начальників) більшою мірою відповідає стандартам міжнародного гуманітарного права, про які йшлося вище, та заслуговує на увагу під час вдосконалення законодавчого формулювання об'єктивної сторони порушення законів та звичаїв війни у КК.

Андрушко Андрій Васильович,

професор кафедри кримінального права та процесу Ужгородського національного університету, доктор юридичних наук, професор

ЕКОЦИД У ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У проєкті нового Кримінального кодексу (далі – КК) України стаття про відповідальність за екоцид з'явилася не одразу. Так, у контрольному тексті проєкту КК України станом на 22 травня 2023 року такої статті не було, з'явилась вона в наступній версії проєкту (станом на 14 вересня 2023 року). Можна припустити, що внесення відповідних змін було пов'язане зі знищенням російськими окупаційними військами греблі Каховської ГЕС.

У ст. 11.5.6 останньої редакції вказаного документа (станом на 14 жовтня 2023 року) пропонується встановити кримінальну відповідальність особи, яка з метою спричинити довгострокову та масштабну шкоду використала будь-які засоби для зміни динаміки, складу чи структури довкілля, включаючи біосферу, літосферу, гідросферу і атмосферу, або для зміни космічного простору [1]. Видається очевидним, що за основу при формулюванні диспозиції наведеної норми слугували положення Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 року. У ст. I цієї Конвенції встановлений обов'язок «не вдаватися до воєнного чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як до способів руйнування, завдання збитків або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці», а в ст. II вказано, що термін «засоби впливу на природне середовище» стосується будь-яких засобів зміни – шляхом умисного управління природними процесами – динаміки,